

“Zločin” i “kazna”: o progonu dvojice hrvatskih pučkih učitelja

IVICA MIŠKULIN

Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Republika Hrvatska

U radu autor, na temelju izvorne arhivske građe i tadašnjeg tiska, rekonstruira razloge premještanja dvojice hrvatskih pučkih učitelja iz Đakova, u prvoj polovici 1921. Nastojeći zaštititi autonomnost školskih djelatnika u odgojnom procesu, ravnatelj Nikola Vrabec te učitelj Dragutin Cesarec naišli su na neprijateljsko stajalište uprave đakovačkoga sokolskog društva. S obzirom na realni odnos snaga te unatoč nalazima istrage, koje je proveo školski nadzornik iz Zagreba, a koja je dokazala neobjektivnost optužbi koje su dolazile iz sokolskih redova, Vrabec i Cesarec nisu imali šanse za pozitivan rasplet slučaja. Na temelju izravne intervencije u vrhu režima bili su prisiljeni napustiti Đakovo.

Ključne riječi: Đakovo, pučki učitelji, represija

“Sokoli su radnici za naše potpuno narodno oslobodjenje, te za naše narodno i državno jedinstvo, pa razumije se, da u tom radu moraju odstranjivati sve one zaprijeke, koje su na putu našem potpunom narodnom oslobodjenju i državnom jedinstvu.”

Glas slobode, glasilo Demokratske stranke u Đakovu, veljača 1921.

“[...]pa se ravnateljstvo nada da će naslov u postupku sa šk.[olskom]omladinom napraviti red, jer to nije omladina jedne političke stranke, kao što nije ni Sokol, nego su jedno i drugo djeca svih nas, koje moramo zajednički rukom o ruku odgojiti, da budu prvi čestiti ljudi i dobri Jugoslaveni a potomji da izvrše svoje geslo: U desnici snaga a u srcu domovina.”

Ravnatelj Više pučke škole u Đakovu Nikola Vrabec starješinstvu Sokola u Đakovu 15. veljače 1921.

Uvod

Položaj hrvatskog naroda u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bio je obilježen, u gotovo cjelokupnom trajanju ove državne zajednice, neprijateljskim odnosom koji je prema njemu prakticirao vladajući beogradski režim. Naravno, na prvom mjestu političkim, policijskim, administrativnim i dru-

gim mjerama sprječavalo se djelovanje hrvatske političke oporbe, pri čemu treba napomenuti kako se, u tim nastojanjima, nije prezalo niti od fizičke eliminacije njezinih prvaka. Potčinjavanje hrvatskih zemalja i hrvatskog naroda, međutim, događalo se i na drugim područjima javnog djelovanja. Odnos beogradskog režima, naime, nije bio ništa manje represivan niti na području kulture i prosvjete.¹

Naime, vladajući režim namijenio je pučkom učiteljstvu ulogu provoditelja unifikacije jugoslavenskih naroda, a na podlozi ideološkog konstrukta o pripadnosti Hrvata, Srba i Slovenaca istoj etničkoj skupini tj. jedinstvenom jugoslavenskom narodu. Prevladavalo je mišljenje, koje je dobilo snažnu organizacijsku i administrativnu potporu nadležnih beogradskih ministarstava, kako stvaranje jedinstvenoga učiteljskog staleža (ujedinjenjem različitih učiteljskih društava) predstavlja jedan od najvažnijih uvjeta za učvršćenje državnog te postizanje narodnog jedinstva.² Stoga nije nimalo čudno što je najvažniji kriterij za imenovanje ili ostanak u državnoj službi bio pod snažnim utjecajem političkih čimbenika koji su zagovarali unitarno jugoslovenstvo. Svi oni koji su se protivili takvoj politici bili su nesmiljeno progonjeni te premješteni, a to posebno vrijedi za članove Saveza hrvatskih učiteljskih društava koji su se odbili odreći svoje staleško-nacionalne individualnosti stapanjem u jedinstveno Udruženje Jugoslovenskog učiteljstva. Tako je, prema podacima koje je u javnost iznio radikalni političar nešto umjerenijeg usmjerenja, Stojan Protić, krajem školske godine 1921./1922. u Hrvatskoj i Slavoniji bilo, inicijativom tadašnjeg ministra prosvjete umirovljeno ili premješteno oko 600 učitelja.³ Na području prosvjete, točnije školske tjelovježbe, režim je autonomnost školskih službenika (učitelja) znatno reducirao dajući velike ingerencije Sokolskom savezu Srba, Hrvata i Slovenaca te, od kolovoza 1920., Jugoslavenskom sokolskom savezu. Riječ je o udruženju sportsko-gimnastičkih društava kojemu je bila, slično kao i učiteljskim udruženjima jugoslavenske orijentacije, svrha promicanje ideologije unitarističkog jugoslovenstva te protukatolicizma. Veći dio hrvatskih sokolskih društava ipak se nije htio utopiti u jugoslavensko sokolstvo pa je 1922. došlo do osnivanja Hrvatskoga sokolskog saveza.⁴

¹ Od niza studija koje za svoj predmet proučavanja uzimaju položaj hrvatskog naroda u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca tj. primjere njegova potčinjavanja, izdvajam sljedeće kao najreprezentativnije: Rudolf BIČANIĆ, *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, Zagreb 1938.; Bosiljka JANJATOVIĆ, *Politički teror u Hrvatskoj 1918. - 1935.*, Zagreb 2002. i Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1992., (pretisak).

² Ljubodrag DIMIĆ, *Kulturna politika u Kraljevini Jugoslaviji*, Beograd 1996. - 1997., sv. 1., 247. - 251.

³ Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji. Porijeklo, povijest, politika.*, Zagreb 1988., 210.

⁴ Nikola ŽUTIĆ, *Sokoli. Ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929 - 1941*, Beograd 1991. Žutićeva knjiga predstavlja obranu unitarnog/integralnog jugoslovenstva sokolskih društava udruženih u Jugoslavenski sokolski savez te se u njoj stvaranje Hrvatskoga sokolskog saveza smatra "separatističkim", "velikohrvatskim" te "frankovačkim". A zapravo je bila riječ o obrani nacionalne individualnosti hrvatskog sokolstva pred unifikatorskim (zapravo prosrpskim, režimskim i antikatoličkim) nastojanjima jugosokola.

Ovi događaji imali su odjeka i na lokalnim razinama. Hrvatsko sokolsko društvo u Đakovu osnovano je u drugoj polovici listopada 1906. Društvo je do izbivanja Prvoga svjetskog rata uspjelo stvoriti čvrstu organizacijsku strukturu te uspostaviti prisan odnos s ostalim hrvatskim kulturnim i sportskim društvima u Đakovu, a predstavljalo je jednog od najvažnijih propagatora hrvatske nacionalne individualnosti u tom gradu. Nakon svjetskog sukoba, to se mijenja. Naime, djelovanjem njegovih prvaka Ivana Ribara i Ive Šolca, društvo počinje djelovati kao propagator unitarnog jugoslavenstva. Najprije se krajem travnja 1919. određuje da društvo postaje jugoslovensko tj. "bez plemenskog karaktera", a kasnije se to i konkretizira pristupanjem Jugoslavenskome sokolskom savezu.⁵ Stoga nije teško pretpostaviti kakav je bio odnos đakovačkih sokola prema onim snagama koje zbog nacionalnih (hrvatskih), ali i čisto staleško-stručnih razloga, nisu bile sklone miješanju sokola u njihov rad te onda i podriivanju njihove autonomije.

"Zločin" – spor ravnatelja i Učiteljskog zbora Više pučke škole u Đakovu i đakovačkog Sokola

Krajem siječnja 1921., u đakovačkom demokratskom glasilu *Glas slobode*, najavljeno je održavanje glavne skupštine tamošnjega sokolskog društva. Istaknuto je kako nakon održavanja same skupštine, u prostorijama *Sijela Jugoslavena*, slijedi javna vježba, a zatim zabavna večer "sa plesom u svratištu Devčić".⁶ Prema izvještajima lokalnih glasila javna sokolska vježba, održana nakon glavne skupštine društva, 2. veljače, postigla je dobar uspjeh. Također je naglašeno kako se, ipak, očekivao brojniji posjet đakovačkoga građanstva što su tamošnji demokrati⁷ tumačili nedovoljnom zainteresiranošću Đakovčana.⁸ Istaknuto je i kako je na večer održana zabava "završila vrlo animiranim plesom".⁹ Za razliku od demokrata, đakovački pučkaši,¹⁰ iako su pohvalili kvalitetu održane javne sokolske vježbe, istaknuli su kako je zabava bila vrlo slabo posjećena, a kao razlog tome smatrali su "uvjere-

⁵ "Sokolska statistika – Hrvatski sokolski savez", *Sokolski vjesnik*, Zagreb, II/1920., br. 1 - 3, 42. - 48.; Zvonko BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu 1906. - 2006.*, Đakovo 2006., 17. - 49.; Borislav BIJELEČIĆ, "Hrvatski sokol" - u Đakovu, Đakovo 2005., (katalog izložbe).

⁶ "Društvene vijesti – Glavna skupština Sokola", *Glas slobode* (GS), Đakovo, IV/1921., br. 116, 3.

⁷ Termin demokrati koristi se u ovom radu kao naziv pripadnika i pristaša Demokratske stranke. Više o njezinu djelovanju u Branislav GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1970.

⁸ "Društvene vijesti – Sokolska javna vježba", GS, IV/1921., br. 118, 3.

⁹ Isto.

¹⁰ Termin pučkaši u ovom radu koristi se kao naziv za pripadnike i pristaše Hrvatske pučke stranke. Više o njenu političkom djelovanju u Zlatko MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919. - 1929.*, Zagreb 1998.

nje našega građanstva", koje drži kako đakovačko sokolsko društvo ima izraženu političku orijentaciju tj. "demokratsko obilježje" (bliskost s demokracijom), što ne nailazi na simpatije tamošnjega građanstva.¹¹ Navedene konstatacije o sokolskoj vježbi u Đakovu održanoj 2. veljače, sa sigurnošću se može pretpostaviti, nisu izazvale poseban interes đakovačkog građanstva. No, za to su se pobrinuli tamošnji demokrati samo tjedan dana kasnije. Tada, u broju 119. *Glasa slobode* od 13. veljače objavljena je kratka vijest, u kojoj se tvrdilo kako je na gradskoj višoj pučkoj školi počela "sustavna jedna akcija" uperena protiv lokalnoga sokolskog društva. Isto tako, konstatirano je kako će, za sada, javnost ostati uskraćena za detaljnije informacije, ali da su o svemu obaviještene više vlasti koje su zamoljene za provedbu istrage.¹²

Do objavljivanja tih detaljnijih informacija proteklo je mjesec dana, a kako će se kasnije vidjeti, to razdoblje bilo je potrebno kako bi se skupio optužni materijal protiv Učiteljskog zbora i ravnatelja Više pučke škole u Đakovu. Naime, točno trideset dana nakon objave ove informacije, 13. ožujka, u *Glasi slobode* objavljen je cjelovit tekst predstavke sokolskog društva u Đakovu, a usmjeren na tadašnjeg ministra prosvjete Svetozara Pribičevića (autor predstavke je netko iz vrha uprave đakovačkog sokola, a dostavljena je 28. veljače 1921. tadašnjem predsjedniku Ustavotvorne skupštine i glavnom čovjeku đakovačkih demokrata Ivanu Ribaru, koji je unio manje korekcije te stavio svoj potpis, u svojstvu starješine sokolskog društva u Đakovu). Predstavka zapravo predstavlja optužnicu protiv ravnatelja i Učiteljskog zbora Više pučke škole u Đakovu. U njoj se najprije ističe kratki historijat sokolskog društva u Đakovu te njegov nesmetani razvoj sve do potkraj srpnja 1920. Tada, tj. nakon održavanja orlovskog tabora u Mariboru,¹³ a sukladno protusokolskoj intenciji organizatora tog skupa, prema mišljenju autora predstavke, mijenja se i odnos školskih vlasti Više pučke škole prema sokolu. Od tog trenutka Učiteljski zbor škole aktivno se uključuju u borbu protiv sokola, ali kako, zbog razumljivih razloga, nisu u mogućnosti javno istupiti, traži se "bilo istinite bilo izmišljene razloge, s kojima će mu biti lakše navod-

¹¹ "Vijesti iz Djakova i okolice – "Sokol" u Djakovu", *Djakovačke pučke novine* (DPN), Đakovo, II/1921., br. 5., 3.

¹² "Iz Djakova i okolice – Na višoj pučkoj školi u Djakovu", *GS*, IV/1921., br. 119, 3.

¹³ Misli se na orlovski pokret, koji je, poput sokolskog, bio orijentiran na fizički, moralni i intelektualni odgoj mladih, ali dijelila ih je ideološka nepomirljivost. Zapravo, orlovstvo predstavlja pokret koji je išao za organiziranjem mladih u tjelovježbovna društva, s dominantnim utjecajem katoličke ideologije. Orlovski pokret inače dolazi u Hrvatsku u drugoj polovici 1919., ali tek 1921. pokret dobiva čvrste organizacijske konture. (Više o tome Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret (1903. - 1945.)*, Zagreb 2004., 133. - 141. i Božidar NAGY, *Hrvatsko križarstvo. Pregled osnivanja, razvoja i obnove Križarske katoličke organizacije u Hrvatskoj*, Zagreb 1995., 17. - 19.). U vrijeme ovih događaja (veljača - lipanj 1921.), orlovska organizacija u Đakovu još ne postoji iako traju pripreme za njezino osnivanje. Iako su vođe đakovačkog sokola, nekoliko puta, istaknule kako je djelovanje ravnatelja Nikole Vrabeća i učitelja Dragutina Cesarca naklonjeno orlovstvu smatram da, ako su takva razmišljanja ove dvojice učitelja i postojala, to nije imalo izravnog utjecaja na njihovu sudbinu, nego je demokratskim prvcima služilo isključivo u svrhu napada i navodne potvrde "protusokolskog" djelovanja navedenog dvojca.

no u okviru disciplinarskog propisa rasturiti učenike i učenice iz sokolskog pomladka (naraštaja)".¹⁴ Povod za akciju Učiteljskog zbora dala je sokolska skupština od 2. siječnja. Naime, u predstavci se ističe kako su učenici, koji su ostali na zabavnoj večeri nakon javne vježbe, a na temelju tužbe učitelja Dragutina Cesarca i vjeroučitelja Ivana Sečkara, kažnjeni "na oštru i osjetljivu kaznu", a kako bi im omrznuo sokolski pokret. Za daljnji razvoj situacije važno je spomenuti kako autori predstavke Učiteljski zbor optužuju da nije na isti način postupio prema onim učenicima koji su posjećivali zabave drugih društava (pogotovo prema onima koji posjećuju ugostiteljske radnje gdje se često konzumira i alkohol), kako nije smatrao potrebnim upozoriti učenike na njihove dužnosti prilikom večernjih zabava te kako, u tom smislu, nije smatrao potrebnim od uprave sokolskog društva zatražiti nikakve upute ili je informirati o slučaju. No, takvo ponašanje Učiteljskog zbora i ne treba čuditi, smatra autor predstavke, jer njegove članove vodi mržnja prema sokolu.¹⁵ Takav zaključak, prema autoru predstavke, vrijedi za cjelokupni Učiteljski zbor na čelu s ravnateljem Nikolom Vrabecom,¹⁶ a u protusokolskom djelovanju posebno se ističe učitelj Dragutin Cesarec:

"Koga sokolska uprava i ne pozna, došao je na zadnju sokolsku vježbu kao jednostavni špijun i neprijatelj sokolstva. On je izazivao djecu, da plešu, samo da ih može prijaviti i proganjati i tako im omraziti Sokol; on je gledao kako nekoja djeca za vreme sokolske zabave u točioni piju, nu nije toj djeci odmah piće uskratilo, a gostioničara nije prijavio oblasti, ma da je djeci dao piti, već je očekivao samo čas, kad će se ta djeca i opiti, samo da ih može još jače kazniti, te ih tako zastrašiti i isturati iz Sokola."¹⁷

¹⁴ Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Zemaljska vlada za Hrvatsku i Slavoniju – Predsjedništvo Odjela za bogoštovlje i nastavu, (POBNZV), 39/1921., kut. 13, Predstavka starješine sokolskog društva u Đakovu Ivana Ribara ministru prosvjete Svetozaru Pribičeviću od 28. veljače 1921.; "Sokol i škola", GS, IV/1921., br. 123, 2.

¹⁵ Isto. Također je istaknuto: "Sadanji učitelji više pučke škole u Djakovu, ma da im je dužnost, da i oni vode nadzor nad djecom u sokolani i pri javnim vježbama i tako, da onemogućie razne nepodopštine, koje mogu djeca počiniti u svojoj lakomislenosti, oni o djeci u sokolani kod redovnih vježba ne vode nikakav nadzor, kao da gimnastika ne spada u školsku obuku, a na javne sokolske vježbe i ne dolaze kao nastavnici, kojima je na srcu školski napredak djece, već kao neprijatelji sokolstva, tražeći samo priliku, da makar nešto vide kod djece nekorektna, da tako mogu istupiti protiv 'Sokola', odnosno protiv polaznja djece školske u 'Sokol'."

¹⁶ Nikola Vrabec rođen je u Novoj Gradiški 23. studenog 1874. Učiteljsku školu završio je u Petrinji, a prvo učiteljsko službovanje imao je u Podgrađu (kotar Vinkovci) 1893. Do 1904. službovao je u Nijemcima i Sikirevcima, a 1913. imenovan je učiteljem u Županji. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata bio na bojišnicama u Srbiji (Mačva) te Karpatima. U kolovozu 1916., nakon ratne službe postavljen je za učitelja na višoj pučkoj školi u Đakovu gdje je 7. kolovoza 1920. imenovan za ravnatelja. Početkom svibnja premješten je u Županju, a početkom veljače 1923. u Osijek. Tamo najprije postaje, u rujnu 1925., oblasnim školskim nadzornikom te ravnateljem državne građanske škole. (HDA, Popis personalnih dosjea djelatnika u prosvjeti i kulturi te članova njihovih obitelji, /PPDP-Dosje Vrabec/, kut. 422; "Bilješka – 35-godišnjeg javnog rada Nikole Vrabeca u Osijeku", *Službene novine osječke oblasti /SNOO/*, Osijek, XXXVIII/1928., br. 29, 297. - 300.)

¹⁷ HDA, POBNZV, 39/1921., kut. 13, Predstavka starješine sokolskog društva u Đakovu Ivana Ribara ministru prosvjete Svetozaru Pribičeviću od 28. veljače 1921.

Također je zatražena i istraga protiv ravnatelja Vrabeca i učitelja Cesarca.¹⁸

U predstavi đakovačkog sokola ministru prosvjete istaknuto je kako je do napada na sokolsko društvo došlo na izvanrednoj sjednici učiteljskog zbora više pučke škole održanoj, vjerojatno, 14. veljače.¹⁹ Na sjednici su bili, uz ravnatelja Nikole Vrabeca, učiteljice Zore Plenar, Ivanke Benigar i Bl. Kvaternik, učitelj Dragutin Cesarec i vjeroučitelj Ivan Sečkar. Sjednicu je sazvao ravnatelj Vrabec, a na temelju pritužbe pročelnika kulturno-prosvjetnog odbora đakovačkoga sokolskog društva Ive Kenfelja.²⁰ Vrabec je izjavio kako mu se Kenfelj 7. veljače potužio na protusokolski rad pojedinih članova Učiteljskog zbora, a pogotovo učitelja Dragutina Cesarca koji da je, u pojedinim razredima, izjavio pred učenicima kako će im se zabraniti članstvo u Sokolu. Cesarec je napade odbio izjavivši kako je "kao razrednik osmoga razreda iza zaključne sjednice, na kojoj smo ustanovili vrlo slab uspjeh sa strane učenika, a navlastito sokolskog podmlatka, zaprijetio se cijelom razredu, da će učiteljski zbor zabraniti svaku organizaciju, ako ne budu nastojali da poprave svoje druge i treće radove".²¹ Za svoju izjavu Cesarec je dobio potporu svih članova učiteljskog zbora. Nakon toga, a na Vrabecov poziv da istupe svi koji imaju neke informacije o disciplinskim prekršajima sokolskog podmlatka (u smislu školskih propisa) na različitim javnim manifestacijama, vjeroučitelj Sečkar je istupio s konstatacijom o njihovu protupropisnom ponašanju prilikom crkvenog obreda od 29. listopada 1920.²²

Nakon Sečkara opet je istupio Cesarec koji je, prema zapisniku, izjavio:

"Da je prisustvovao 2. veljače javnoj produkciji đakovačkog 'Sokola' u hotelu 'Devčić'. Poslije sokolske produkcije nastao je ples, u kojemu su sudjelovale i učenice (ci) više p.[učke] škole. Nije do 12 h ništa poduzeo protiv toga, da (su) mu se ne prigovori neprijateljstvo protiv 'Sokola'. Nu kada je vidio, da školska djeca imadu namjeru ostati i preko ponoći, naložio je svima, da u

¹⁸ *Isto.*

¹⁹ *Isto*, Prijepis zapisnika izvanredne sjednice učiteljskog zbora više pučke škole u Đakovu (u prijepisu se navodi da je sjednica održana 14. siječnja 1921. što, iz više razloga, nije bilo moguće).

²⁰ Kulturno-prosvjetni odjel đakovačkog sokola konstituiran je prilikom već spominjane glavne godišnje sokolske skupštine od 2. veljače. Na čelu mu je bio Ivo Kenfelj, a ostali članovi odbora bili su Gjuro Predmersky, Pero Gazapi, A. Vitek, S. Bačić, Jelica Bönel, Milan Raček, Ivo Šolc, Vinko Rakoš i Mijo Benke. ("Društvene vijesti – Godišnja skupština Sokola u Đakovu", *GS*, IV/1921., br. 118, 3.)

²¹ HDA, POBZNV, 39/1921., kut. 13, Prijepis zapisnika izvanredne sjednice učiteljskog zbora više pučke škole u Đakovu.

²² Sečkar je izjavio "da na svečanoj službi Božjoj dne 29. listopada 1920. sokolski podmladak – učenici i učenice više p.[učke] škole – nijesu pod podizanjem kleknuli, kako je to propis disciplinarni i vjerski, navodno radi toga, što im je to vođa, gospodin Šolc, izričito zabranio. Taj čin je bio sablažnjiv za sve građanstvo đakovačko, ali kateheta nije poduzeo nikakve korake u javnosti u nadi da se to više neće dogoditi i da mu se ne prigovori animoznost proti 'Sokola'". (*Isto.*)

12 h imaju ići kući, jer dok su djevojčice plesale, dotle su mladi 'sokolići', učenicima više p.[učke] škole, stvarali nepodopštine u gostioni. Brajković Božidar, učenik VII. razreda, Marelić Marcelo, učenik VIII. razr.[eda], Milan Jošnik i Petar Dragila, učenici VI. razreda, Lukić Matej, učenik V. razr.[eda] te Oskar Weiss, učenik VII. razr.[eda] [,] pili su oko 2 litre vina, razlijevali ga po stolu, nazdravljali jedan drugome, lupali po stolovima i uopće se nedolično ponašali na javnom mjestu i time činili sramotu i 'Sokolu' i zavodu na kojemu su učenici. U $\frac{3}{4}$ na 1 došle su mi učenice: Bara Slavnović, Anica Vinarić i Kata Guttler [,] učenice VIII. razr.[eda] sa nepoznatom mladom gospodom ispod ruke moliti dozvolu da smiju još i dalje ostati. Ja sam ih oštro otpratio, jer je to nedolično ponašanje za učenice i sokolice."²³

Cesarčev iskaz naišao je na odobravanje te je zaključeno kako se ne osuđuje toliko sama sokolska mladež, "nego one, kojima je ta mladež u Sokolu povjereni". Cesarec je dobio potporu zbora i u slučaju izjave prednjaka sokolske mladeži kako će ga, radi neprijateljstva prema sokolu, "istjerati" iz Đakova. Prijepis zapisnika dostavljen je sokolskom društvu, "da se tako što u budućem ne dogodi", te je istaknuto kako će, u slučaju ponovnog izbijanja incidenta, učiteljski zbor biti prisiljen obratiti se prosvjetnim vlastima u Zagrebu.²⁴

Predstavka đakovačkog sokola ministru prosvjete, uz prijepis zapisnika izvanredne sjednice Učiteljskog zbora Više pučke škole u Đakovu, popraćena je i posebnim izvještajem načelnika đakovačkog sokola Ive Šolca upućenog Ivanu Ribaru.²⁵ I Šolc, poput autora predstave objavljene u *Glasi slobode*, konstatira kako je potajna borba "od strane klerikalnih krugova" u Đakovu, kako ih on naziva, izbila na površinu upravo prilikom održavanja javne sokolske vježbe 2. veljače. Šolc učitelja Cesarca smatra glavnim napadačem na sokolsko društvo, iako nigdje ne dokazuje vezu između Cesarca i đakovačkih pučkaša, te ističe kako je upravo na temelju njegovih optužbi, izrečenih na izvanrednoj sjednici Učiteljskog zbora Više pučke škole, provedena istraga koja je za posljedicu imala disciplinarno kažnjavanje pojedinih učenika i učenica (članova sokolskog podmlatka). Također, Šolc ističe kako je i vodstvo sokolskog podmlatka provelo istragu među učenicima.²⁶ Na temelju te istrage te prethodnih informacija Ribaru je poručeno kako, unatoč nizu uredbi ministarstva prosvjete prema kojima tjelesni odgoj mladeži mora biti usklađen prema načelima sokolskog pokreta te zamolbi samo-

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, Izvještaj načelnika sokolskog društva u Đakovu Ive Šolca "bratu starosti" Ivanu Ribaru od 25. veljače 1921.

²⁶ Šolc je 21. veljače 1921., četiri dana prije slanja svoj izvještaja Ribaru, obavio razgovore s nekoliko članova sokolskog podmlatka u Đakovu. Tako mu je Boža Šimat izjavila kako "prije javne vježbe nije ništa govoreno u školi o Sokolu. Nije nam rečeno da ne smijemo polaziti zabave. Učiteljica Plenar nagovarala nas da idemo na zabave. Za javnu vježbu nije nam ništa u školi rečeno. Cesarec, rekao je poslije javne vježbe da neće s nama kao učenicama niti kao sa gospodjicama nego kao sa balavicama, jer ga nismo slušale te nismo otišle u 12 s.[ati] sa javne vježbe. [...] Nisam uopće plesala – prem mi je Cesarec na samoj zabavi rekao zašto i ja ne ple-

ga đakovačkog sokola učiteljima da budu prisutni i nadziru tjelesne vježbe školske mladeži, ravnatelj te Učiteljski zbor Više pučke škole nisu pokazali volju za usklađenim radom. Ova Šolcova tvrdnja zbog nekoliko razloga, zapravo, ne odgovara istini te potvrđuje kako su ga vodili posve drugi motivi.²⁷ U skladu s tim, istaknuo je Šolc, unatoč obaviještenosti Učiteljskog zbora o održavanju javne sokolske vježbe 2. veljače, nitko od učitelja nije, u svojstvu službenog izaslanika, bio na javnoj vježbi. No, dodao je, sokoli su primijetili kako prilikom:

“Javne vježbe [...] oko pomladka obilazi član učiteljskog zbora navedenog zavoda g. Dragutin Cesarec te se pomladku nešto prijeti i tada se razabralo da taj gospodin uznastoji neke članove pomladka prijaviti ravnateljstvu zavoda. G. Cesarec nije se nikome prijavio kao izaslanik učiteljskog zbora te se prema

---

šem. Kažnjena sam sa 4. sata zatvora, što sam ostala preko 12. [s.] [ati] na zabavi”. Učenica VIII. razreda Kata Guttler tako je tvrdila kako im je učitelj Cesarec rekao “da će slabim učenicima zabraniti polazak Sokola dok ne poprave svoje redove, a onda će opet smjeti u Sokol. Rečeno nam je više puta da nasmijemo na zabavama ostati dulje od 12. sati. Poslje javne vježbe pitao nas je Cesarec, koje smo Sokolice, a koje i nadalje polazimo Sokol. Ispitana sam te me je pitano dali sam ostala preko 12 sati. Nakon potvrde sa moje strane kažnjena sam sa 4 sata zatvora”. Učenica V. razreda Vera Kohn kratko je izjavila kako im odlazak “na javne zabave nije zabranjen, no plesati je zabranjeno, to nam je rekao g. Cesarec prije javne vježbe”. Prema učenicu VIII. razreda Anđelku Tomljenoviću u školi im o sokolstvu nije govoreno “ništa. Kako u školi tako ni van škole po nastavnicima. Prije javne vježbe nije nam bio polazak na javne vježbe ili zabave zabranjen. Ja uobće neznam da su ikakove odredbe izdane glede polazka zabava ili javnih vježba sa strane škole. Učitelj Cesarec nije uobće pitao tko je bio na zabavi, nego koje su Sokolice i Sokoli ostali preko 12. s. [ati] na zabavi”. Njegov sudrug Pavao Kraljević, u svom iskazu, koji je vrlo važan za daljnji razvoj situacije, istaknuo je kako im je ravnatelj Vrabec, početkom školske godine, rekao “tko hoće ići u Sokol neka ide a tko neće neće ga se siliti. [...] Vidio sam da je sa učiteljem Cesarcem govorila sestra Laura i g. Ribar, te sam mislio da o njima govori. Te da isti drže da je on kriv što smo kažnjeni – no on da nije kriv nego je kriva uprava Sokola koja nas nije poslje 12. sati sa zabave otjerala”. Prema učenicu VI. razreda Antunu Horvatu, za vrijeme izdržavanja školskog pritvora, “došao je g. Cesarec i rekao da će od sada osobito paziti na članove Sokola i da će ih redom rušiti”. (*Isto.*)

²⁷ Ovdje je važno upozoriti na dopis ravnatelja Vrabeca starješinstvu đakovačkog sokola od 15. veljače 1921., u kojem Vrabec obavještava upravu đakovačkog sokola kako Učiteljski zbor nema ništa protiv sokola te da nije točna tvrdnja, plasirana iz sokolskih krugova, kako su neki članovi Učiteljskog zbora zabranili učenicima pripadnost sokolskoj organizaciji. Zapravo, istaknuo je Vrabec, neki članovi Učiteljskog zbora (Cesarec) najavili su “da će se zabraniti svaka organizacija [podvučeno u originalu – I. M.] ne budu li [učenici] najprije zadovoljavali svojim školskim dužnostima”. (*Isto*, Dopis ravnatelja više pučke škole u Đakovu Nikole Vrabeca starješinstvu Sokola u Đakovu od 15. veljače 1921.) Također, ravnatelj Vrabec smatrao je kako đakovački sokol želi utjecati na tjelesnu obuku školske mladeži više negoli mu to dopušta uredba ministarstva prosvjete od 4. listopada 1920. (koja se odnosi samo na srednje i slične škole) te time ugroziti i autonomnost školskih vlasti (“tj. traži ocjenjivanje učenika iz gimnastike, opraštanje od gimnastičkih vježbi, mienja naučnu osnovu i broj obučnih sati”, istaknuo je) te je zatražio od svojih pretpostavljenih izdavanje uredbu koja bi ovu problematiku riješila na način da ju dovede u sklad s postojećim propisima. Posebno je istaknuo kako bi u tom rješenju trebao biti “točno i jasno označen djelokrug ravnateljstva, učit.[eljskog] zbora i uprave “Sokola”, da ne dođe do nepotrebnih nesuglasica na pojedinim školama”. (*Isto*, Dopis ravnatelja Nikole Vrabeca Kraljevskoj županijskoj oblasti u Osijeku, Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Zagrebu u predmetu “Sokol”-Đakovo – obuka u gimnastici od 14. ožujka 1921.)

tome smatrao jednakim svakom inom posjetitelju [...] Poslje javne vježbe bio je ples i jer se neke članice pomladka ustručavahu plesati to je pristupio učitelj Cesarec do učenica Bože Šimat, Marcela Marcelić te iste nagovarao zašto ne plešu. To je bilo prije 12. sati a sa strane školske oblasti nije bila izdana zabrana ni plesa ni određen sat[] boravka u sokolani. [...] Učitelj Cesarec nije fungirao po ničemu kao nadzorni organ škole na javnoj vježbi, pa je unatoč toga pojedinim članovima pomladka zabranio daljni boravak u Sokolani preko 12 sati. Isti gospodin vidio je da[] se u polnoći pustila kiša te se neki Sokolići i Sokolice u pratnji svojih roditelja moradoše vratiti natrag u Sokolanu, pa tako se zadržaše i preko 12 sati."²⁸

Šolc je ovome dodao kako je i sama uprava sokolskog društva poduzela korake protiv onih učenika i članova podmlatka koji su konzumirali alkohol (gasili "žedju čašom vina"), ali je i dalje smatrao disciplinske kazne koje je tim učenicima odredio Učiteljski zbor preoštrim, pogotovo jer je sin ravnatelja Vrabeca, koji je bio na zabavi i koji je "pio špritzer", kažnjen ukorom dok su ostali učenici (članovi sokolskog podmlatka) kažnjeni kaznom pritvaranja u školskim prostorijama u trajanju i do osam sati. Također, Šolc je Učiteljskom zboru zamjerio i izostanak sličnog postupka prema onim učenicima koji su bili na javnim zabavama drugih društava, te činjenicu da je, zbog ovakvog, prema njemu izrazito protusokolskog, djelovanja Učiteljskog zbora, nekoliko roditelja ispisalo svoju djecu iz članstva u Sokolu te nepostojanje prikladnih školskih odredbi o poželjnom ponašanju učenika prilikom održavanja javnih sokolskih vježbi te zabava. Na kraju je Ribar upozoren i na činjenicu kako se ovo protusokolsko djelovanje Učiteljskog zbora događa upravo u vrijeme kada "klerikalni krugovi [u Đakovu] žele osnovati svoje katoličke Orlove" te je zatražio premještaj nekih učitelja te provođenje disciplinske istrage protiv njih. Isto tako, Šolc je smatrao potrebnim Ribaru napomenuti kako su učenici "koji nisu članovi Sokola" ostali nekažnjeni te da je to osobno gospođi Ribar, koja je bila prisutna na sokolskoj zabavi 2. veljače, priznao ravnatelj Vrabec.²⁹

Samo dan poslije javnog objavljivanja predstave sokolskog društva, 14. ožujka 1921., a što onda i objašnjava zašto su đakovački demokrati odabrali baš taj trenutak za njezino iznošenje u javnost, Milan Fabijanović, kraljevski zemaljski školski nadzornik, dobio je nalog (br. 9544 od 14. ožujka 1921.) od svojih pretpostavljenih tj. Povjereništva za prosvjetu i vjere Kraljevske hrvatsko-slavonske zemaljske vlade u Zagrebu za pregled (inspekciju) đakovačkih školskih institucija. Također, Fabijanović je, u izvještaju pretpostavljenima prema obavljenom pregledu, koji je trajao od 15. do 24. ožujka, naveo kako je njegov zadatak u Đakovu, uz redovite inspekcijske preglede, bio i da "prema dobivenim usmenim informacijama" (što bi moglo značiti da je Ribarova intervencija bila uspješna), povede istragu o sukobu između đako-

²⁸ Isto, Izvještaj načelnika sokolskog društva u Đakovu Ive Šolca "bratu starosti" Ivanu Ribaru od 25. veljače 1921.

²⁹ Isto.

vačkoga sokolskog društva i Učiteljskog zbora Više pučke škole u Đakovu.³⁰ Fabijanovićev dolazak u Đakovo registrirao je i lokalni tisak. Demokrati su najprije samo konstatali kako u gradu boravi školski nadzornik te obavlja "inspekciju na višoj i nižoj pučkoj školi".³¹ Tjedan dana kasnije demokratsko glasilo bilo je nešto opširnije, ali još uvijek prilično suzdržano. Istaknuto je kako je Fabijanović završio s pregledom te kako će se o rezultatima njegova pregleda kao i o njegovoj istrazi o sporu Učiteljskog zbora i đakovačkog Sokola izvijestiti javnost "u svoje vrijeme".³² I pučkaši su kratkom vijesću izvijestili javnost o boravku školskog nadzornika u Đakovu, ali su tome dodali i kako je Fabijanović stanjem u đakovačkom školstvu "zadovoljan" te kako posebno učiteljstvu više pučke škole "kao nastavnicima nije imao šta prigovoriti".³³ Ova vijest je prouzročila reakciju demokrata; istaknuli su kako je Fabijanovićev izvještaj, prema informacijama dobivenim od "pouzdana izvora", sve samo ne povoljan za pojedine učitelje. Također, demokrati su tvrdili kako bi đakovački pučkaši imali dobrih razloga za pozitivno stajalište o učiteljstvu Više pučke škole u slučaju da je Fabijanovićev izvještaj pozitivan za učitelje jer "učenici ništa ne nauče, a drugo naša viša pučka škola i onako je bila mala filijalka klerikalaca i njihovog kulturno-prosvjetnog nastojanja".³⁴ I sam Fabijanović je naveo kako su glasovi o njegovom djelovanju prodrli u javnost pa su "se već stvarale raznovrsne kombinacije o rezultatima istrage".³⁵

Izvještaj školskog nadzornika Milana Fabijanovića, napisan 27. ožujka, sastoji se od dva dijela. Prvi je posvećen općenitim zapažanjima o stanju visoke pučke škole³⁶ i provedbi nastavnih programa u njoj. No, i iz njega je važno spomenuti nekoliko Fabijanovićevih zapažanja koja će, pretpostavlja se, biti važna za sudbinu učitelja Dragutina Cesarca. Fabijanović je istaknuo kako je ravnatelj Vrabec savjestan prosvjetni djelatnik s odličnom stručnom spremom što se vidi i u odličnim rezultatima koje postiže u svojim nastavnim predmetima. Sličnim ocjenama Fabijanović je okarakterizirao i žen-

³⁰ *Isto*, Izvještaj kraljevskog zemaljskog školskog nadzornika Milana Fabijanovića o pregledbi škola i o sporu sa "Sokolom" od 27. ožujka 1921.

³¹ "Iz Djakova i okolice – Inspiciranje škola", *GS*, IV/1921., br. 124., 2. - 3.

³² "Iz Djakova i okolice – Pregledavanje škola", *GS*, IV/1921., br. 125., 2. - 3.

³³ "Vijesti iz Djakova i okolice – Inšpekcija", *DPN*, II/1921., br. 12., 3.

³⁴ "Iz Djakova i okolice – Viša pučka škola u Djakovu", *GS*, IV/1921., br. 126., 2.

³⁵ HDA, POBNZV, 39/1921., kut. 13, Izvještaj kraljevskog zemaljskog školskog nadzornika Milana Fabijanovića o pregledbi škola i o sporu sa "Sokolom" od 27. ožujka 1921., 11.

³⁶ Fabijanović je o općenitom stanju Više pučke škole u Đakovu istaknuo kako za nju "ima općina podmirivati troškove stvarne naravi; smještena je od početka ove školske godine s dopuštenjem biskupa u jednom odjeljenju novosagrađena sjemeništa s posebnim prilazom. Do ove školske godine bila je ta škola smještena u zgradi nižih pučkih škola, dok su pojedini razredi nižih pučkih škola bili smješteni u privatnim stanovima. Škola je obilno opskrbljena školskim namještajem i učilima. Ova škola ima ovelik broj polaznika (V. razred 53, VI. razred 44, VII. razred 31 i VIII. razred 20), a obuku sada predaje 5 nastavnika i to: ravnatelj Vrabec, učitelj Cesarec i učiteljice Plenar, Benigar i Kvaternik. Vrabec je postao ravnote-

ski dio Učiteljskog zbora. No, za razliku od njih, učitelj Cesarec nije pokazivao takav uspjeh u radu što je Fabijanović tumačio njegovom nedostatnom stručnom spremom (svršeni gimnazijalac). To, ipak, prema nadzornikovu mišljenju, nije bio najveći "propust" Učiteljskog zbora; za najveću njihovu "pogrešku" (unatoč Vrabecovim navodima kako učitelji ne raspolažu nastavnim programima koji propisuju pravilno "uzgajanje u nacionalnom i državnom smjeru", učiteljskom preopterećenošću, činjenicom da on predaje matematiku, geometriju, prirodopis, fiziku i kemiju te je ravnateljstvo škole preuzeo tek početkom tekuće školske godine), Fabijanović je istaknuo:

"Što djeca nijednoga razreda nijesu valjano upućena o sadašnjim našim državnim i narodnim prilikama niti se uzgajaju u pravom državnom i nacionalnom duhu. Općenito se i dosta opsežno u geografiji i historiji djeca upućuju u prilike samo hrvatskoga dijela našega naroda. O narodnoj našoj književnosti, o književnosti u Srba i Slovenaca, o sadašnjoj našoj državnoj uredbi, o postanku državne naše neovisnosti, o historijskom razvoju srpskoga i slovenačkog plemena, o netom prošlom svjetskom ratu, o geografskim, gospodarskim i socijalnim prilikama u krajevima u kojima stanuju Srbi, o životu našega vladara, o razvoju sadašnje naše narodne dinastije, i svem ostalom, što je bilo propisano za odgoj mladeži djeca su veoma malo ili nikako upućivana."³⁷

Najveći dio Fabijanovićeva izvještaja, očekivano, odnosi se na spor između Učiteljskog zbora i đakovačkog sokolskog društva. Taj spor izbio je odmah nakon dolaska Nikole Vrabeca na mjesto ravnatelja. Naime, Vrabec je početkom kolovoza 1920., kada je postao ravnatelj, ističe Fabijanović, zatražio od sokolskog društva pristupnicu, ali bio je odbijen. Od tog trenutka Vrabec je, navodno, od sokolskog društva počeo tražiti redovito obavještavanje ravnateljstva škole o svim javnim sokolskim manifestacijama, u kojima je predviđeno sudjelovanje školske mladeži te je odredio kako bez njegova dopuštenja ona ne smije sudjelovati na tim manifestacijama. S druge strane, uprava sokolskog društva također nije obavještavala Učiteljski zbor o sudjelovanju školske mladeži na javnim sokolskim manifestacijama pa je, zaključio je Fabijanović, "odmah od početka došlo do opreka između ravnateljstva škole i "Sokola"³⁸. Do otvorenog sukoba došlo je prilikom javne sokolske vježbe od 2. veljače. Vrabec, s kojim je Fabijanović očito razgovarao, istaknuo je kako nitko od sokolskog društva nije zatražio njegovo dopuštenje za sudje-

---

ljem istom od početka ove školske godine nakon premještaja prijašnjeg ravnatelja Oстера u Zagreb. Benigarova je povodom vlastite molbe početkom ove školske godine premještena u Đakovo iz Gline, a Cesarec i Kvaternikova su na zavod postavljeni tečajem ove školske godine. *Učiteljski zbor je potpuno složan a svi su članovi zbora istih političkih i socijalnih nazora (zajedničari [pristaše autonomistički orijentirane Hrvatske zajednice – op. I. M.]; prema izvjavu ravnatelja Vrapca). [istaknuo I. M.]*. (*Isto*, 2.)

³⁷ *Isto*, 3. - 4. Tu treba dodati da je Fabijanović i prilikom pregleda rada niže pučke škole u Đakovu utvrdio kako "djeca nijesu u nacionalnom i državnom duhu valjano uzgajana" iako se "gotovo svi članovi učiteljskoga zbora priznaju [...] pristašama demokratske stranke". (*Isto*, 4. - 5.)

³⁸ *Isto*, 6. - 7.

lovanje školske mladeži, a zabavi je, u ime Učiteljskog zbora, bio prisutan učitelj Cesarec.³⁹ On je ponovio svoje navode sa sjednice učiteljskog zbora: da je, oko ponoći, pozvao školsku mladež da napusti zabavu, da je one, koji su ga odbili poslušati i koji su konzumirali alkohol, a među njima su bili i ravnateljev sin te dvije Ribareve kćerke, prijavio te su, u skladu sa zaključkom Učiteljskog zbora, svi oni kažnjeni u rasponu od ukora do školskog pritvora u trajanju od četiri do osam sati. Na ovaj postupak sokolsko društvo reagiralo je podnošenjem predstavke ministru prosvjete te traženjem disciplinske istrage protiv ravnatelja Vrabeca te učitelja Cesarca. Fabijanović je, pregledavajući zapisnike prijašnjih sjednica Učiteljskog zbora, uočio kako je u jednom od njih zbor jednoglasno zaključio da je Sokol "bezvjerska organizacija [podvučeo u originalu – op. I. M.]". Takvu karakterizaciju Sokola Vrabc je opravdavao stajalištem da je mislio isključivo na upravu sokolskog društva u Đakovu te kako "ne može odobriti, da sokolski naraštaj obučavaju prednjaci prosječno vrlo čedne opće inteligencije i bez ikakva nastavnčkog obrazovanja".⁴⁰ Sve Vrabcove tvrdnje, istaknuo je Fabijanović, imaju potporu svih članova Učiteljskog zbora.

Školski nadzornik Fabijanović istragu je proširio i izvan kruga izravno zainteresiranih. Tako je posjetio i đakovačkog biskupa Akšamovića, koji je istaknuo antikatoličke nastupe pojedinih sokola, a sam spor objašnjavao je osobnim napetostima između ravnatelja Vrabeca i učitelja Cesarca te đakovačkih sokola. Akšamović je tome dodao da cijeli taj spor, zapravo, ima prave korijene u zamršenim mjesnim političkim prilikama. Fabijanović je pokušavao razgovarati i s Ivanom Ribarom, ali u svojoj namjeri, zbog Ribarove odsutnosti iz Đakova, nije uspio. No, zato je naišao na, u tom smislu raspoloženu Ribarovu suprugu, koja je odmah optužila ravnatelja Vrabeca za protusokolsko djelovanje čemu je dodala kako mu punu potporu daju svi ostali učitelji. Uopće, njezin iskaz bio je obilježen napadima na ravnatelja Vrabeca i Učiteljski zbor koji "hotimice da izbjegavaju prisustvovanju vježbama škol-

³⁹ Ravnatelj Vrabc je još dodao "da mu nije poznato, što se dogodilo na samoj zabavi (gdje je navodno došlo do otvorenoga sukoba između gospođe Ribar i učitelja Cesarca), a zaključak učiteljskog zbora, da je proveden nakon provedene istrage t.j. saslušanja učenika i učitelja Cesarca. Poriče, da je imao namjeru bilo protiv koga istupati niti otuđivati djecu od sokolske organizacije, ali da je htio da se disciplinarni i školski propisi strogo vrše. [...] Na moj upit, kako da je njegov sin kažnjen blagom kaznom ukora, premda je na zabavi pio vina, a kćerke gdje Ribar, koje niti su plesale niti pile alkoholskih pića i koje su bile u pratnji svojih roditelja, da su kažnjene zatvorom od 4 sata, izjavio je Vrabc, da na određivanje kazni nije utjecao, već da je pustio potpuno slobodne ruke učiteljskom zboru. [...] Na moj upit, zašto nije djecu upozorio prije, kako im valja postupati pri sokolskim priredbama javnih produkcija i zašto nije djecu prije upozorio na disciplinarne posljedice eventualnih postupaka, izjavio je Vrabc, da je u dane prije zabave bio izvan Đakova, da nije znao koja će djeca, kada ni kako prisustvovati zabavi. Priznaje, da bi korektnije i taktičnije bilo, da je uopće djecu puno prije općenito upućivao o specijalnim slučajevima prisustvovanja kod javnih produkcija. Žali, što je učinio taj propust, no drži, da mu to nije bila baš ni stroga dužnost, jer da su djeca na početku godine uvijek upućivana o disciplinarnim propisima uopće". (*Isto*, 7. - 8.)

⁴⁰ *Isto*, 8. - 9.

ske mladeži u sokolskom naraštaju. Napokon je gospođa izrazila svoju bojazan, da će se jedva kakvim odredbama moći utjecati na promjenu sadašnjega duha obučavatelja u višoj pučkoj školi, dokle god bude ondje ravnateljem Vrabec."⁴¹

Prema obavljenoj istrazi Fabijanović je došao do sljedećih zaključaka: ravnatelj Vrabec i cijeli Učiteljski zbor "nijesu skloni sokolskoj organizaciji" iz čega onda proizlazi, smatrao je, kako "nemaju ni interesa ni volje, da rade za unapređenje sokolske organizacije"; u konkretnom slučaju sukoba Učiteljskog zbora i đakovačkih sokola prilikom javne sokolske vježbe od 2. veljače nije moguće utvrditi "nekorektan postupak učiteljskog zbora zbog primjenjivanja školskih propisa" iako se sukob, a s obzirom na stanje "domaćih društvenih i političkih prilika", mogao izbjeći taktičnijim postupanjem Učiteljskog zbora; eventualni disciplinski postupak protiv ravnatelja Vrabeca, smatra Fabijanović, bio bi "neuputan", jer nije moguće utvrditi njegovo kršenje disciplinskih propisa iako mu zamjera, kao i čitavom učiteljskom zboru uostalom, netaktičnost;⁴² niti protiv učitelja Cesarca ne bi bilo uputno provoditi disciplinski postupak radi sukoba s lokalnim sokolima, ali smatra kako on, s obzirom na njegovu manjkavu stručnu spremu i nemetodički pristup nastavnom procesu, "nije prikladan ni sposoban na sadašnjem službenom mjestu; Učiteljski zbor mu je posebno skrenuo pažnju "da radi po vlastitom uvjerenju" pa nije moguće utvrditi koliki utjecaj na njegova stajališta imaju lokalne političke prilike; ne mogu se odobriti postupci sokolskog društva (ispitivanje učenika u svrhu dokazivanja krivnje učitelja, organiziranje noćne zabave s plesom "bez naročite obavijesti i bez posebnoga dopuštenja", toleriranje neprilичnog ponašanja učenika tj. "nerazvijena školska djeca

⁴¹ *Isto*, 9. - 10. Ove tvrdnje ravnatelj Vrabec, iako u nešto uvijenijoj formi, priopćio je i samoj upravi đakovačkog Sokola. Tako im je, u dopisu od 15. veljače 1921., poručio kako "ravnateljstvo mnije, da je dužnost i škole i Sokola, da mladež ne samo naučava i jača nego i odgaja prema principima općeg morala i današnjeg društva, pa se ipak – ne uvijek promišljeno – nego nehotice, događaju u našem đakovačkom Sokolu stvari, koje se kose, ne [?] školskim disciplinarnim redom, nego i općim pojmom pristojnosti – koje nastoje narušiti autoritet škole i pojedinih učiteljskih lica pred školskom mladeži, a to sve po pojedinim osobama iz uprave 'Sokola' za koje stvari možda [?] naslov ni nezna". (*Isto*, Dopis ravnatelja više pučke škole u Đakovu Nikole Vrabeca starješinstvu sokola u Đakovu od 15. veljače 1921.)

⁴² Zapravo se ravnatelj Vrabec cijelo vrijeme nastojao držati školskih propisa te zadržati kakvu-takvu autonomiju u provedbi nastavnog procesa. Stoga je smatrao kako đakovački Sokol, zapravo, želi utjecati (tj. preuzeti i posvemašnju kontrolu) na tjelesnu obuku školske mladeži više negoli mu to dopušta uredba ministarstva prosvjete od 4. listopada 1920. (koja se odnosi samo na srednje i slične škole) te time ugroziti i autonomnost školskih vlasti ("tj. traži ocjenjivanje učenika iz gimnastike, opraštanje od gimnastičkih vježbi, mienja naučnu osnovu i broj obučnih sati", istaknuo je) te je zatražio od svojih pretpostavljenih izdavanje uredbе koja bi ovu problematiku riješila na način da je dovede u sklad s postojećim propisima. Posebno je istaknuo kako bi u tom rješenju trebao biti "točno i jasno označen djelokrug ravnateljstva, učit.[eljskog] zbora i uprave 'Sokola', da ne dođe do nepotrebnih nesuglasica na pojedinim školama". (*Isto*, Dopis ravnatelja Nikole Vrabeca Kraljevskoj županijskoj oblasti u Osijeku, Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Zagrebu u predmetu "Sokol" – Đakovo – obuka u gimnastici od 14. ožujka 1921.)

u prisutnosti tolikih gosti u javnom lokalu piju alko[ho]lska pića i banče do kasne noći" te prebacivanje odgovornosti za neprikladno ponašanje djece na učitelje tj. na učitelja Cesarca jer nije zabranio učenicima konzumiranje alkohola te podnio prijavu protiv vlasnika ugostiteljske radnje "jer je bila još veća dužnost vodstva sokolske zabave, da baš ono to sve učini").⁴³

Na temelju tih zaključaka nadzornik Fabijanović predložio je sljedeće svojim pretpostavljenima u Zagrebu:

"Budući da sam na inspekcijama vidio, da se i od oslobođenja ovamo nika-ko ne posvećuje pažnja uzgajanju nacionalne i državne svijesti i uzgajanju međusobne plemenske ljubavi i snošljivosti, to držim da bi se bezodvlačno imalo pristupiti promjeni sadašnje nastavne osnove, kako bi se bar od početka naredne školske godine u tom pravcu potpunom snagom u školama djelovalo. [...] Treba odmah izdati okružnicu i potanje razjasniti odnošaj između školskih uprava i "Sokola" s obzirom na naredbu g. ministra prosvjete o sokolskom uzgajanju mladeži. [...] Ujedno sam pozvao učiteljski zbor više pučke škole đakovačke, da kod svake sokolske gimnastičke vježbe školske mladeži ima bezuvjetno prisustvovati koje nastavničko lice i da ravnateljstvo škole ima prikladnim načinom uputiti vodstvo "Sokola" o školskim propisima [...] Napokon sam pozvao ravnatelja, da uputi učiteljski zbor, da izrečena kazna učenicima nema utjecati na konačnu ocjenu vladanje tih učenika, budući da oni sami nijesu krivi zbog prestupka radi kojega su kažnjeni."⁴⁴

"Kazna" - premještaj ravnatelja Vrabeca i učitelja Cesarca

Iz svega navedenoga može se zaključiti kako je Fabijanovićev zaključak o nesklonosti ravnatelja i Učiteljskog zbora Više pučke škole u Đakovu tamošnjem sokolskom društvu točan, ali više zbog želje ravnatelja Vrabeca i drugih učitelja da zadrže autonomiju odlučivanja u pitanjima obrazovnog procesa. Naime, Vrabc i učiteljski zbor smatrali su kako je dobar dio uprave đakovačkoga sokolskog društva posve nekompetentan za preuzimanje glavne uloge na području tjelesnog odgoja školske mladeži, što potvrđuje, smatrali su, toleriranje nepriličnog ponašanja učenika prilikom sokolske zabave od 2. siječnja, koja im je dodijeljena odlukama tadašnjeg ministra prosvjete, kao i da đakovački sokoli, svojim djelovanjem na prosvjetnom području, nastoje promicati točno određeni ideološki obrazac (antikataličko unitarističko jugoslavenstvo). Sama Fabijanovićeva istraga, do koje je došlo nakon što su đakovački sokoli, uz pomoć svoga člника, Ivana Ribara, uputili predstavku ministru prosvjete Pribičeviću provedena je, čini se, dosta korektno. Također, njegov izvještaj predstavlja rezultat relativno korektno obavljenog posla savjesnoga prosvjetnog činovnika. Zapravo o sukoba rav-

⁴³ Isto, Izvještaj kraljevskog školskog zemaljskog nadzornika Milana Fabijanovića o pregledbi škola i o sporu sa "Sokolom", 11. - 14.

⁴⁴ Isto, 15. - 16.

natelja Vrabeca i Učiteljskog zbora s đakovačkim sokolima Fabijanovićev izvještaj konstatira gotovo isključivu sokolsku odgovornost za nastali spor. Ravnatelju Vrabecu i drugim učiteljima pripisuje se, doduše, protusokolsko raspoloženje, ali ne i konkretno protusokolsko djelovanje. Treba još primijetiti kako Fabijanović konstatira Cesarčevu nepodobnost za trenutnu učiteljsku službu u Đakovu (zbog čisto stručnih razloga), ali ne traži njegov premještaj dok u slučaju ravnatelja Vrabeca ne izražava nezadovoljstvo njegovim prosvjetnim djelovanjem.

Ipak, činjenica da Fabijanović nije vidio ničega protusokolskog u djelovanju ravnatelja Vrabeca i učitelja Cesarca, nego je tek konstatirao njihovu nesklonost vodstvu đakovačkih sokola, ipak je bila slabiji argument u odnosu na zagovor moćnog predsjednika Ustavotvorne skupštine Ribara, zagovor koji je, prema sačuvanoj dokumentaciji, bio ključan za sudbine još nekih prosvjetnih djelatnika u Đakovu i okolici.⁴⁵ U javnost je naprije, sredinom svibnja, preko glasila đakovačkih pučakaša, došla vijest da je učitelj Cesarec promaknut u status pravog učitelja te premješten na službovanje u Voćin, ali nije opširnije obrazložena.⁴⁶ Tjedan dana kasnije vijest je objavljena i na stranicama demokratskoga glasila, ali uz Cesarčev premještaj, istaknuto je kako je i ravnatelj Vrabec "premješten u istom svojstvu na višu pučku školu u Županju".⁴⁷ Zapravo je rješenje o Vrabecovu premještaju doneseno još 5. svibnja, a može se pretpostaviti kako je, u isto vrijeme, učinjeno i s Cesarcem.⁴⁸

Nakon ovih kratkih vijesti uslijedila je i javna polemika u vezi s ovim događajima. No, zanimljivo, u polemici se govorilo samo o Vrabecovu premještaju. Pučakaši su tako, i to prema sačuvanoj dokumentaciji, s pravom isticali kako su upravo demokrati odgovorni za Vrabecov odlazak iz Đakova u Županju. Posebno su naglašavali kako, zahvaljujući demokratskom protežiranju, u prvi plan dolaze nesposobni prosvjetni djelatnici. To, onda, sma-

⁴⁵ Ribaru je, a na njegov zahtjev, 20. ožujka 1921. pisao ravnatelj Niže pučke škole u Đakovu Vinko Rakoš o natječaju za učiteljsko mjesto na navedenoj školi. Rakoš je Ribara izvijestio kako su, do tog trenutka, predane dvije molbe i to Antuna Strunje iz Piškorevaca i Živka Vukasovića iz Krndije. Rakoš je smatrao kako je važno da to mjesto pripadne provjerenj osobi (naravno demokratskog uvjerenja) i to zato jer bi katolički krugovi u gradu (Rakoš ih naziva furtimašima) "trebali samo još to, da proturaju na nižu pučku školu svoje kreature". Rakoš je istaknuo kako navedeni ionako višu pučku školu "imadu posvema u svojoj ruci", pri čemu je posebno istaknuo učitelja Cesarca i vjeroučitelja Sečkara kao nositelje tih "furtimaških" aktivnosti. Također, dodao je, kako Cesarcu i Sečkaru "pri tom pomaže cijeli učiteljski zbor" škole na čelu s ravnateljem Vrabecom te je, upozorivši Ribara kako je "za nas [...] Sokol izgubljen" dok se odgoj u toj školi ne povjeri "demokrati", zamolio za njegovu intervenciju "da mladež ne izgubimo!". Ribar je pismu dodao sljedeće riječi: "Preporuča za Djakovo Dr Ivo Ribar". (Isto, Pismo ravnatelja niže pučke škole u Đakovu Vinka Rakoša Ivanu Ribaru od 20. ožujka 1921.) Krajem svibnja 1921. *Glas slobode* obavijestio je svoje čitatelje kako dosadašnji učitelji u Piškorevcima i Krndiji, Strunje i Vukasović, dolaze na učiteljska mjesta u Nižu pučku školu u Đakovu. ("Iz Djakova i okolice – Promjene na nižoj pučkoj školi u Djakovu", GS, IV/1921., br. 133., 3.)

⁴⁶ "Vijesti iz Djakova i okolice – Imenovanje i premještenje", *DPN*, II/1921., br. 19., 3.

⁴⁷ "Iz Djakova i okolice – Promjene na višoj pučkoj školi", GS, IV/1921., br. 133., 3.

⁴⁸ HDA, PDP, Dosje Vrabec, kut. 422.

trali su, dovodi do premještaja i drugih vrsta administrativnog kažnjavanja onih učitelja, poput Vrabeca, koji nisu demokrati, a s kojima "bi se školstvo imalo da ponosi".⁴⁹ Također, đakovački pučkaši nisu se ustručavali identificirati osobe koje smatraju izravno odgovornima za Vrabecov premještaj; pozvali su đakovačko građanstvo na osudu ovoga Pribičevićeva i Ribareva udarca "kandžijom".⁵⁰ Ironično odgovarajući na ovakva stajališta pučkaša, demokrati su u prvi mah odbili osvrnuti se na razloge Vrabecova premještaja, ali su ustvrdili kako je "moralo doći do čišćenja na ovdašnjoj višoj pučkoj školi".⁵¹ Krajem svibnja sam Cesarec je, na stranicama đakovačkoga pučkaškoga glasila, u povodu tada aktualne podjele na autonomnu hrvatsku i unitarnu jugoslavensku liniju u lokalnom učiteljskom društvu "Đakovština", istaknuo kako je Učiteljski zbor Više pučke škole za lokalne demokrate "trn u oku" jer "u njemu nisu imali niti jednoga člana svoje stranke, pa nisu znali što se tamo radi i misli".⁵² Cesarcu je samo hladno poručeno "da šuti i pokrije se" jer je do njegova premještaja (a što, dijelom, ima uporište i u Fabijanovićevu izvještaju), istaknuli su demokrati, došlo radi "nesposobnosti i neuspjehu u obuci".⁵³ Vrabecov slučaj imao je mnogo izrazitiju političku pozadinu pa je još neko vrijeme bio temom lokalnih političkih odnosa. Đakovački pučkaši ponovo su, početkom lipnja, istaknuli kako se "cijelo pošteno đakovačko građanstvo zgraža" nad Vrabecovim slučajem te su ponovno pozvali demokrate na iznošenje pravih razloga njegova premještaja.⁵⁴ Demokratski odgovor bio je predvidljiv; pučkaši su upućeni na "spomenicu Sokola đakovačkog, koji je dovoljno raščinio djelovanje g. ravnatelja. Ta spomenica izašla je u našem listu, te je bilo određeno inspiciranje te škole. Navodi i optužbe Sokola u istrazi pokazale se opravdane [zapravo je Fabijanovićeva istraga pokazala da su optužbe uprave đakovačkog sokola neopravdane]. *Na temelju toga uslijedilo je njegovo premještanje.* [istaknuo I. M.]"⁵⁵ Pučkaši su odmah odgovorili na ove tvrdnje ističući činjenicu kako optužbe iz predstavke đakovačkog Sokola ne odgovaraju istini te da, u skladu s tim, onda i Vrabecov premještaj nije izravna posljedica njegova protusokolskog djelovanja. Svoje stajalište temeljili su na navodnoj Fabijanovićevoj izjavi, danoj nakon završetka istrage i to, kako su istaknuli, pred cijelim Učiteljskim zborom. Tom prilikom Fabijanović je "doslovno", prema navodu pučkaša, izjavio: "Učiteljski zbor postupao je u ovoj stvari sasvim korektno", ali možda i nesvjesno dajući do znanja kako iza svega stoje i neki drugi čimbenici, dodao je kako će se "konačni rezultat [...] još viditi".⁵⁶

⁴⁹ "Vijesti iz Djakova i okolice – Ravnatelj Vrabec-premješten", *DPN*, II/1921., br. 20., 3.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ "Iz Djakova i okolice - "Đakovačke pučke novine" i demokrati", *GS*, IV/1921., br. 134., 3.

⁵² Dragutin Zvonimir Cesarec, "Demokratske laži", *DPN*, II/1921., br. 21., 2.

⁵³ "Iz Djakova i okolice - "Đakovačke pučke novine", *GS*, IV/1921., br. 135., 3.

⁵⁴ "Vijesti iz Djakova i okolice - "Glasu Slobode" je krivo", *DPN*, II/1921., br. 22., 3.

⁵⁵ "Iz Djakova i okolice - "Đakovačke pučke novine", *GS*, IV/1921., br. 136., 2. - 3.

⁵⁶ "Vijesti iz Djakova i okolice - "Glas Slobode" i ravnatelj Vrabec", *DPN*, II/1921., br. 24., 5. - 6.

Bez obzira na određenu nejasnost Fabijanovićevih riječi, za pučkaše, a vrlo je vjerojatno kako njihova ocjena najviše i odgovara istini, nije bilo dvojbe. "Cijelo Djakovo dobro zna", kategorički su istaknuli, "da je ravnatelj Vrabec premješten u Županju, jer nije politički istomišljenik Dra Ribara", te su tome još dodali, kako ne bi bilo eventualnih nejasnoća oko ovoga (pojačavši svoju tvrdnju navođenjem i Cesarčeve sudbine), da su ovi učitelji premješteni "jer nijesu – demokrate".⁵⁷

Zaključak

Godine 1921. bilo je posve evidentno kako nositelji vladajućeg režima, među njima i unitaristički orijentirani demokrati, nemaju gotovo nikakvu potporu u redovima hrvatskog naroda. No, zato su poluge vlasti bile čvrsto u njihovim rukama. Stoga su na svaki način pokušavali zadržati kontrolu nad državnim službenicima. Posebno su na udaru bili hrvatski orijentirani pučki učitelji, kao osobe sa znatnim utjecajem na razmišljanja i stajališta stanovništva, te su stoga bili često premještni i umirovljeni. Takva sudbina zatekla je i dvojicu učitelja Više pučke škole u Đakovu, ravnatelja Nikolu Vrabeca i učitelja Dragutina Cesarca, u gradu u kojem je administrativno-upravni aparat čvrsto bio u rukama tamošnjih demokrata na čelu s jednim od najmoćnijih ljudi u državi tog vremena, predsjednikom Ustavotvorne skupštine Ivanom Ribarom. Povod za njihov premještaj bio je njihovo navodno protusokolsko djelovanje, ali iza svega se krila želja đakovačkih demokrata za preuzimanjem pune kontrole nad Višom pučkom školom u gradu. Pokazalo se kako su navodi iz predstavke sokolskog društva u Đakovu, a koji su isticali protusokolsko djelovanje Vrabeca i Cesarca, posve neutemeljeni. Zapravo, riječ je bila o Vrabecovu pokušaju da sačuva autonomiju u nastavnom procesu pred nastojanjima uprave đakovačkog Sokola da posve izuzme tjelesnu vježbu iz učiteljskih ruku. Bez obzira na navode iz izvještaja školskog nadzornika Milana Fabijanovića, koji su zapravo pokazali kako je ravnatelj Vrabec savjestan prosvjetni djelatnik te da se jedino na primjeru učitelja Cesarca može govoriti o manjkavoj stručnoj spremi, bilo je vidljivo da je pravi razlog sadržan u činjenici što navedeni učitelji očigledno nisu skloni demokratima i njihovu poimanju nastavnog procesa. Sve to nije spasilo Vrabeca (uz pretpostavku kako su Fabijanovićeva opažanja o Cesarčevoj stručnoj spremi barem na formalnoj razini dovoljan razlog za njegov premještaj) te su i on i Cesarec samo dva mjeseca nakon objavljivanja predstavke sokolskog društva, a zahvaljujući Ribarovoj intervenciji, premješteni.

---

⁵⁷ *Isto.*

SUMMARY

"CRIME" AND "PUNISHMENT": THE PERSECUTION OF TWO
CROATIAN TEACHERS

The author of this article, on the basis of original archival documents and newspapers from the time, reconstructs the reasons for the transfer of two Croatian teachers from Đakovo, during the first half of 1921. In their attempt to protect the autonomy of educators in the pedagogic process, the director Nikola Vrabec and the teacher Dragutin Cesarec, came up against the antagonistic attitude of the administration. Considering the unequal relations of power and despite the results of an investigation, carried out by the inspector of schools from Zagreb, demonstrating as such the lack of objectivity in the charges made by the administration, Vrabec and Cesarec had little chance of seeing their case end positively. On the basis of a direct intervention from someone very highly placed in the regime, they were forced to leave Đakovo.

Key words: Đakovo, Teachers, Repression